

Alisher Navoiyning ‘‘Sher va Durroj’’ hikoyasining majoziy na‘nosi.

Toirova Umida Sobirovna

BuxDU Ingliz Adabiyotshunosligi kafedrasida o‘qituvchisi

BuxDUPI Tabiiy va Gumanitar fanlar fakulteti 3-XTA-21 talabasi

Xamidova Azizaxon Umidjon qizi

Annotatsiya: Bu maqolada sher va durroj timsolining insonlar xarakterini ifodalovchi xususiyatlari bayon etilgan. Insonlarning to‘g‘ri so‘zligi va yolg‘onchilik xislatlarining oqibatlari yoritilib boriladi.

Abstract: This article describes the characteristics of the image of a lion and a hawk that characterize human beings. The consequences of human honesty and deception are highlighted in this article.

Аннотация: В данной статье описаны характеристики образа льва и птиц, которые характеризуют человека. Выделены последствия человеческого искажения фактов и обмана.

Kalit so‘zlar: to‘g‘rilik, yolg‘onchilik, timsol, majoz, durroj, sher, nasr, nazm

Key words: honesty, deception, symbol, allegory, durroj, written genre, proze

Ключи: правдивость, ложь, символ, метафора, дуррож, лев, поэма.

Alisher Navoiy xalqimiz ma‘naviy dunyosining shakllanishiga katta ta‘sir ko‘rsatib kelgan buyuk siymolardan biridir. Bugungi kunda yoshlar qalbida milliy g‘urur, o‘zlikni anglash, go‘zallik va nafosatga shaydolik tuyg‘ularini kamol toptirishda Navoiy asarlari muhim manba bo‘la oladi. Zero, ulug‘ san‘atkor asarlari mohiyatiga singdirilgan insonparvarlik, xalqparvarlik, adolat, haqiqat, imon e‘tiqod yetukligi, shukronalik, sabr-qanoat, kelajakka umidvorlik singari g‘oyalar barcha davrlarda ham insoniyat ma‘naviy kamoloti uchun muhimdir.

«Xamsa»ning birinchi dostoni «Hayrat ul-abror» (1483) falsafiy-didaktik doston bo‘lib, uning syujeti va kompozitsion tuzilishi o‘ziga xosdir. Asarda shoir o‘z fikr-

mulohazalarini yigirmata maqolat va unga ilova qilingan yigirmata hikoyat vositasida ifoda etadi. Shoir dostonda hayotning falsafiy mohiyati, insonning 85 hayotdagi o'rnini va ezgu insoniy fazilatlarni va bu fazilatlarning komil inson tarbiyasidagi ahamiyatini badiiy tasvirlaydi.[1]

Ayniqsa uning ''Sher va Durroj'' hikoyasi yoshlar va kelajak avlod uchun bir tarbiya darsi bo'lib kelmoqda. Alisher Navoiy aynan sher va durroj obrazi orqali majoziy ma'nolarni ifodalashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygani albatta har birmizga sir emas. Biroq ushbu hayvonlarning aksida esa butun insoniyatning nuqsoni ifodalanishi bejiz emas. Majoz orqali insonning xarakterini tasvirlash kabi g'oyalar Navoiy ijodidan ham o'rin egallagan.

(Ey durroj!) Mening senga hech qasdim, dushmanligim yo'q. Xotirjam bo'lib, meni o'zingga ishonchli do'st deb bil. Qo'rqishni yig'ishtir, hamdamim, sirdoshim bo'l; aysh va xursandlik vaqtida birga kuylashadiganim bo'l. Men ham sening kuylaringni eshitib, shod bo'lay; nag'malaring bilan qayg'udan ozod bo'lay. Shart shuki, senga bir ziyon yetsa, falak seni hiyla bilan bandga solsa, marhamat qo'lini senga yordam uchun cho'zay, bosh panjam bilan dushmanni yerga barobar qilay. Sadoqat masalasida o'zimni ko'rsatib, seni dushman tuzog'idan xalos aylay. .[2]

Bunda sher obrazi ko'rinishdan vahshiy va yirtqich bo'lib ko'rinsada, aslida u samimiy birovga yomonlikni aslo ravo ko'rmaydigan bir jonzot hisoblanadi. Biroq butun hayvonlar undan hadiksirab, qo'rqib yashar, doimo undan qochishga urinishardi. Bu zot esa hech kim kutmagan bir ishni amalga oshirdi. U qo'rqib parvoz qilib yurgan qushga qarab, sen bilan do'st bo'lishni, sening kuyingdan har doim baxramandlikni, ham yomon, ham yaxshi kunimda yonimda bo'lishingni, sirdoshim, hamrohim bo'lib qolishni istashini aytib qoladi. Shu bilan birgalikda mabodo durrojning boshiga musibat tushsa, uni qutqarishga tayyor sadoqatli bir do'st

ekanligini isbotlamoqchi bo'ladi. Bundan tashqari sadoqat deya ataluvchi tuyg'uni va xislatni shu yo'lda ishlatishini aytib o'tadi.

Sultonning tepasida humo qushi aylanganday, sher boshida durroj aylanib parvoz qilardi. Sher uning sayrashini eshitib, kuyida yolg'on borligini fahm qilib, der edi: - Yolg'on gapirma, yomon bo'ladi.

To'g'ri odamlar oldida yolg'on qoralanadi. Durroj pandni eshitmas, o'zi bilan o'zi mast, ataylab fig'onini hech pasaytirmas edi. Bir kun bir ovchi uni tutish uchun o'z tuzog'ini yoygan edi, u don bilan suvni ko'rib, uning oldiga borgach, ovchi uning ustiga tuzoqni tortdi. Tuzoqda u baxtsiz qichqirib, bir necha bor: «Dod, meni tutdilar!» - dedi. Bu so'z sher qulog'iga eshitildi, lekin uning bu ashulasini har galgidek yolg'on deb o'yladi. Bunaqa yolg'onlarni u ko'p eshitgani uchun (durrojning) chin qichqirig'ini ham yolg'on deb gumon qildi. U qancha rostakamiga qichqirmasin, rostini ham yolg'on deb hisobladi. Uni qutqarish uchun iltifot ko'rsatmadi; natijada uning hayoti qirqildi. .[3]

Yuqorida keltirilgan parcha Durrojning yolg'on ishlatib, sherni sinamoqchi bo'lgani, sher unga bir necha bor ogohlantirish bergan bo'lsada, qush unga parvo qilmaydi, o'z bilganidan qolmay manmanlik, takabburlik ila yolg'on ishlatadi. Uning yolg'onlari axiyri uning boshiga yetib, ya'ni uni ayanchli taqdir sari olib boradi. U nogahon ovchi qo'ygan tuzoqqa tushib, butun vujudi ila kuylab nola tortsada, sher uning ovozi eshitib, yana yolg'on ishlatayotgandir deb o'ylaydi va uning qichqirib dod solishiga parvo qilmaydi. Natijada o'zining yolg'on qilmishlari uni hayotiga nuqta qo'yadi. U o'zining o'ylamay qilgan ishining oqibati yomonlikka olib kelishini o'ylamagan edi. Har bir yolg'onchilikning mana shunday oqibatlari borligini shoirimiz o'z hikoyatlarida tasvirlab, insonlarni to'g'riso'zlikka chaqiradilar.

Kimki beixtiyor rost gapirsa, yolg'on gapirsa ham, xalq uni rost deydi. So'zda, Navoiy, nima desang ham rostini gapir; rostni kuylagan ohanglarga tahsin ayt . [4]

Albatta yolg'onchilik qilib o'z umriga zomin bo'lgan Durroj qismatini Navoiy zo'r majoziy obrazlar orqali talqin qilgan. Shoir rostgo'ylikni, halollikni, mehnatsevarlikni ham qadrlab, bunday xislatlarni o'z asarlarida mohirona tasvirlab beradi. Durroj obrazi orqali Navoiy o'sha davrdagi yolg'onchi, muttaham, kazzob, takabbur va manman insonlarni ochishga harakat qilib, insonlar tomonidan aytilgan har bir rost va yolg'on so'zlarini xalq birdek qabul qilishligini ham uqtirib ketadi. Ularning yolg'on ishlarining oxiri mana shunday yakun topishiga ishora qilib, insonlarni tog'ri yo'lga boshlashga chaqiradi. Yolg'onchilar hech qachon va hech qayerda obro' topa olmaydi. Ularni xalq qoralab, nafrat bilan tilga oladi. Navoiy hazratlari har qanday holatda ham rost gapirishlikka chorlab, rostgo'ylik bu insonning ziynati ekanligini ham ta'kidlab o'tganlar. Sher obrazi Navoiy talqinida vafodorlik, sadoqatlilik va tog'riso'zlik kabi xislatlarni o'z ichiga olgan bir timsoldir. Bu timsol orqali garchand inson yonida vafodor va sirdosh do'st bo'lsa-yu, u do'stining nasihatlariga quloq solmasdan, o'zboshimchalik qilib, o'zning yomon illatlaridan voz kechmasa, hech qanday sherdek baquvvat jonzot ham uni bunday mushkulotlardan xalos qila olmaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, buyuk shoirimiz Alisher Navoiy egrilik va yolg'onchilik kabi xislatni Durroj qushi va sadoqat va tog'rilikni esa sher timsolida berar ekan, yolg'onchilikning ayanchli oqibatlarini va uning yakuni albatta fojia bilan tugashini nazarda tutib, barcha inson zotini bunday salbiy odatlardan voz kechib doimo tog'ri yo'lda borishligini xohlaydi. Navoiy asarlarining tarbiyaviy ahamiyati shundaki, unda insonning illatlari qoralanib, uning o'rnida ezgulik doimo g'olibligi tan olinadi. Yoshlarni tarbiyalashda bunday hikoyalar o'rni benihoya cheksizdir. Chunki Navoiy o'gitlari va undagi chuqur ma'no butun insoniyat olamini yomonlik dunyosidan ogoh qiluvchi nasihat maktabi va ibrat namunasi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Matyoquova Tozagul Rajabovna Alisher Navoiy hayoti va ijodi fani bo'yicha o'quv qo'llanma Toshkent 2009

2. Алишер Навоий. Ҳайратул-аброп (насрий баёни) [www. ziyo.uz](http://www.ziyo.uz) kutubxonasi
3. <https://tafakkur.net/sher-va-durroj/alisher-navoiy.uz>
4. civil.uz.kutubxona